

חזקוני שמות פרק כב פסוק יד (פרשת משפטים)

(יד) אם בעליו אבל אם בעליו של בהמה עם השואל בשעת מיתה לא ישלם שום דבר, לפי שראה שנהג עמה כראוי. האם טעם זה מועיל לכל המקרים - וכן"ל בדברי הרמב"ם?

מושב זקנים שמות פרק כב פסוק יג – טז (פרשת משפטים)

(יג) בעליו אין עמו שלם כו', אבל אם בעליו עמו פטור. פרי"ח ז"ל הטעם כיון דבעל הבהמה שואל לו למלאכה, א"כ אם היה נעשה לו על הגוף כלום היה פטור השואל כ"ש על ממונו דפטור דלא יהיה ממונו חביב עליו מגופו כיון דעל גופו פטור, הר"י. (על ממונו).

בבא מציעא דף ע"ה עמוד ב (פרשת משפטים)

(יד) אם בעליו עמו לא ישלם: לפי הפשט אם עומדים בעלים על הבהמה והוא עצמו שומרה, הרי היא בשמירת בעליה והשואל פטור. וכן אמר רב המנונא ואיתותב. ורבותינו אמרו דאפילו היה עמו בשעת משיכת אחרת פטור. וסברת הדין קשה, ודייקי רבותינו, כמדומה בהאי דקרא "עמו" דמשמע עם השואל, ולא אמר "עמה" דמשמע עם בהמתו. והסברא: כיון דהבעלים משועבדים עמו בשעת משיכה, משועבד עצמו כל שכן ממונו, דומיא דמה שקנה עבד קנה רבו. ומשואל ילפינן שמירה בבעלים פטור, בין בשומר חנם בין בשומר שכן, בין בהשוכר, דהוה או כשומר חנם או כשומר שכן, ד"וכי ישאל" כתב וי"ו מוסף על ענין ראשון, וקל וחומר הוא: דשואל דכל הנאה שלו פטור בבעלים, כל שכן אינך, ובפשיעה דבעלים פליגי....

ספר החינוך פרשת משפטים מצוה ס

ועל ענין שאלה בבעלים שפטור. נוכל לומר לפי הפשט, שהתורה לא חיובה השואל אחר שבעל הכלי או הבהמה עמו, דמכיון שהוא לשם ישמור הוא את שלו. ואף על פי שהשואל פטור אף לאחר שהלכו הבעלים, מכיון שהיו שם בשעת שאלה, אפשר לתרץ בזה שלא רצתה התורה לתת הדברים לשיעורין ולומר אם ישוה לשם הבעלים הרבה יהא פטור השואל ואם מעט יהא חייב, וצויותה התורה דרך כלל דכל שהבעלים לשם בשעת שאלה יהא פטור. וזהו הטעם שאמרו זכרונם לברכה [בבא מציעא דף ע"ה ע"ב] שאם היה עמו בשעת שאלה אף על פי שלא היה עמו בשעת שבירה ומיתה פטור, אבל היה עמו בשעת שבירה ומיתה ולא היה עמו בשעת שאלה חייב, כי בתחילת המעשה הענין תלוי. וזה הטעם בעצמו מספיק לנו בשכירות בבעלים שגם כן פטור.

תורה תמימה הערות שמות פרק כב הערה קנ

קנ) הנה אם היו הבעלים עמו במלאכתו בשעת המלאכה הטעם פשוט דפטור, דכיון דגם הבעלים עשו מלאכה בהפרה הוי להו להזהר שלא יארע לה אונס שבירה ומיתה, אבל טעם הפטור כשהיו הבעלים שאולים להשואל למלאכה אחרת ואפי' במקום אחר, וכמ"ש בגמ' (צ"ז א') אפי' אמר לו השואל להמשאל אשקין מיא נקרא גם זה שאלה בבעלים, אין טעם זה מבואר או מובן כלל, כי מאי שייכות הענינים זל"ז, וכן מה שתלוי העיקר אם היה עמו בשעת שאלה ואם היה עמו בשעת שבירה ומיתה אינו נקרא זה שאלה בבעלים, לכאורה היא סברא הפוכה. ובספר החנוך כתב בזה דכיון דאם היו הבעלים במלאכה זו הסברא נוטה שהוא פטור שוב לא חלקו בין אם היו שאולים לו במלאכה זו או באחרת דלא פלוג רבנן, יעו"ש,

שמות פרק כב פסוק יג – טז (פרשת משפטים)

(יג) וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רֵעֵהוּ וְנִשְׁבַּר אוֹ מֵת בְּעָלָיו אֵין עִמּוֹ שְׁלָם יִשְׁלָם: (יד) אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ לֹא יִשְׁלָם אִם שָׂכִיר הוּא בָּא בְּשָׂכָרוֹ: מה הסברא בכל אחד מהפסוקים? האם ב"בעליו עימו" פטור גם אם ישבור בידים? אם יפשע בשמירה? רק אם היה אונס? מה פירוש "עמו"? והאם מדובר "עמו"? בשעת ההשאלה? בשעת השבירה? כל הזמן?

נסה להשיב על שאלות אלו בעצמך, ללא עיון במקורות וללא ai!

בבא מציעא דף ע"ה עמוד ב

אמר רב המנונא: לעולם הוא חייב עד שתהא פרה וחורש בה, חמור ומחמר אחריה, ועד שיהו בעלים משעת שאלה עד שעת שבירה ומיתה. אלמא קסבר: בעליו עמו - אכולה מילתא משמע. ובגמ' מקשה - ודוחה את שיטתו!

רמב"ם הלכות שאלה ופקדון פרק ב הלכה א

השואל בבעלים אפילו נגב או אבד בפשיעה פטור שנאמר אם בעליו עמו לא ישלם, ובלבד ששאל הבעלים תחלה עם החפץ כמו שביארנו, ואחד השואל את הבעלים או ששכרן ואחד ששואל את הבעלים לאותה המלאכה או ששאלן ושכרן למלאכה אחרת או לשום דבר בעולם, אפילו אמר לחבירו השקני מים ושאל ממנו בהמתו והשקהו ונתן לו את הבהמה הרי זו שאלה בבעלים ופטור, משך את הבהמה בתחלה ואח"כ השקהו אינה שאלה בבעלים וכן כל כיוצא בזה. מה הסברא?

תוספות מסכת בבא מציעא דף ע"ז עמוד א ד"ה ונשאל לו

אבל שאלה בבעלים אין סברא לפטור והוי כחדוש ואין לך בו אלא חדוש.

רבי אברהם בן הרמב"ם שמות פרק כב פסוק יג (פרשת משפטים)

ופשטיה דקרא בבעליו אין עמו שלא היה בעל השאלה נוכח לראות אבדת ממונו בשבי והמיתה. ופירוש הקבלה בזה ששאל את הבעלים גם כן למשל ששאל פרה לחרוש בה ובשעת השאלה שאל גם את בעל הפרה לחרוש עמו וכיוצא בזה והוא ההיקש (לכל שהרי) אמרו לכל שמירה בבעלים. מה ההבדל בין הפשט ל'קבלה'? ומה הדין במקרה של "הפשט"?

רביד הזהב שמות פרק כב פסוק יג (פרשת משפטים)

ומה דלא מפרשינן לה כמשמעות פשוטו דפשיטא אם לא סמך בשמירתה על השואל אין השואל בכלל השומרין וכן בכל ד' שומרים

שו"ת חוות יאיר סימן רכג

והנה בגוף הדין תמהתי כל ימי אחר שפיקודי ה' ישרים וכלם נכוחים בטוב טעם וישרים למוצאי דעת והאריך בהם הרמב"ם במ"נ חלק ג' ב"ד כללים וממנו ינקו ולקחו כל הבאים אחריו בטעמי מצות בנגלה ומי יתן ואדע לקרר הדבר הזה אל השכל ודמיון למ"ש פלוני [עי' מס' כתובות נ"ג ע"א] אלו הוינא התם אמינא משיב רעה תחת טובה וגוי וכי משום שהמשאל במלאכתו שואל ילקה באבדון ממונו ביד שואל כי לולי דרז"ל ל"ק (לא קאמרו) דהיה י"ל פ"י הכתוב עמו ר"ל אצל דבר ששאל לחבירו והיה לו להשגיח עליו וק"ל עכ"ל

אלא דקשה לפמשי"כ בתשובות מהר"י ברונא ז"ל...
 ודבריו אלו הם לכאורה כספר החתום. ותמוהים
 מאוד. אבל נראה ברור שכוונתו כמשי"כ הרלב"ג ז"ל
 (בפי' עה"ת פ' משפטים) וז"ל ... עיין שם. והדבר
 ברור שהן הן דברי מהר"י ברונא ז"ל. ובלתי ספק
 שמקור דבריו הוא מדברי הרלב"ג ז"ל. אלא שלשונו
 מגומגם קצת. וראיתי בתרומת הדשן (פסקים
 וכתבים סי' ר') שגם הוא נשאל על קושיא זו שנשאל
 עלי' מהר"י ברונא ז"ל שם מאותו השואל עצמו. וגם
 תירוצו שאינו מובן אלא ע"פ דברי הרלב"ג ז"ל. אף
 ע"פ שתירץ בדרך אחרת שלא כתירוצו של מהר"י
 ז"ל. ותירוצו יותר נכון דדברי מהר"י ז"ל אינם
 מספיקים כלל. וגם לא ידעתי למה הוצרך שם כלל
 לסברת הרלב"ג. דגם זולת סברת הרלב"ג הוה מצי
 לתרץ כן עיין שם היטב. אבל תירוצו של הרב תה"ד
 לא יתכן אלא ע"פ דברי הרלב"ג ז"ל בזה. דז"ל שם
 וי"ל דכיון דהשאלה לה אשת ראובן לאשת שמעון
 העגולים הטובים שוין שלש זקוקים אף על פי שהיא
 היתה צריכה ג"כ לעיגולים. שהרי שאלה ממנה ג"כ
 עיגולים פחותים. נראין הדברים שהיתה כפופה לה
 ומשועבדת ולא גרע מאשקין מיא. וכה"ג מיקרי
 שאלה בבעלים עכ"ל עיין שם. ודבריו תמוהים טובא
 לכאורה דהרי בכל דוכתי משמע דלא מיקרי שאלה
 בבעלים אלא כשעשו הבעלים לשואל איזה מלאכה
 ועבודה גדולה או קטנה. משא"כ כאן נהי דנראין
 הדברים שהיתה כפופה ומשועבדת. אבל מ"מ הרי
 לא נזכר שעשתה לה שום שימוש ועבודה בשעת
 שאלה כלל. אלא שהראתה לה בשאלה אותות
 הכנעה והשתעבדות. ומהיכי תיתי לן לומר דגם
 בכיו"ב חשיבא שאלה בבעלים. ולא דמי לההיא
 דאשקין מיא (שם צ"ז ע"א). דהתם הרי משמשו
 בכך. משא"כ כאן שלא עשתה לה שום שימוש. אלא
 שהשאלה לה העגולים שלה. אבל הדבר ברור
 שדבריו הם ע"פ טעמו של הרלב"ג ז"ל שאין האדון
 אדון ועבד יחד לאיש. ועפ"י שפיר כתב דכיון
 דבשאלה זו הראתה להשואלת שפלות והכנעה
 והשתעבדות כזו. הו"ל שאלה בבעלים. ואין
 השואלת ממנה משתעבדת לה להתחייב באחריות
 העגילים. וכן נראה דעת הה"מ (פ"א מהלכות
 שכירות ה"ה) עיין שם היטב. וכן משמע מדקדוק
 לשון הרמב"ם שם..."

לשיטה זו: מנהל ששאל חפץ מפועל זוטר שאין לו
 קביעות – יהיה פטור מדין "בעליו עמו" ?

אבל אין זה מספיק כלל מכמה טעמים, כי המעט
 פרטים ופרטי פרטים בדיני שומרין ובכלל בדיני
 ממונות, ותו לפי"ז היה צריך להיות דין אחד כשהיו
 עמו בשעת שאלה ובשעת שבירה ומיתה, אחרי דלא
 פלוג, ובאמת הדינים בזה מחולקים, כמשי"כ.
 ואפשר לומר הסברא בזה משום דבכלל אי אפשר
 לאדם אחד שיהיה בעת ובעונה אחת משועבד
 ומשעבד, לאיש אחד, ובאופן כזה אין השעבוד שלו
 לזולתו שעבוד גמור, ולכן אם היו הבעלים שאולים
 להשואל שוב אי אפשר שישתעבד לו השואל אז,
 וממילא אין נ"מ בין נשאל לו הבעלים במלאכה זו
 או במלאכה אחרת, וגם מובן מה שהעיקר תלוי אם
 היה עמו בשעת שאלה, דאז עיקר חלות
 ההשתעבדות מצד השואל. וכי"א בגמרא מטעם אחר
 מפני שאז חייב במזונותיה, וכמדומה לי שנמצא
 דמיון לסברא זו באיזה מקום בגמרא. - וגם יש
 להסביר טעמו של דבר דכיון דכל עצמו של חיוב
 שואל באונסין הוא משום שכל הנאה שלו הוא ואינו
 נותן בעד הדבר השואל כלום לבעליו, ולכן אם בעליו
 עמו (ודוקא משעת שאלה) בעד כסף או טובת הנאה
 לא נחשב עוד על הדבר כשואל כ"א כשוכר (וכנושא)
 שכר דמי) כי שכרו הוא שמקבל בעד עצמו יחשב גם
 על הפרה :

רלב"ג על התורה

וכי ישאל איש מעם רעהו ונשבר באונס או מת הנה
 אם לא היה בעליו עמו במלאכתו בשעת שאלה שלם
 ישלם אע"פ שאלו האונסין הם אונסים גדולים אם
 בעליו עמו בשעת שאלה לא ישלם דבר כי מפני
 שבעליו הם תחת ידו בשעת שאלה הנה לא יתכן
 שישתעבד לו זה אז בשמירת הבהמה כי מן השקר
 שיהיה האדם עבד ואדון יחד לאיש.

ועוד כי האדם כשהיה עושה מלאכת אחר ייטב
 בעיניו לההנות בעל המלאכה כדי שיתן לו שכר
 מהמלאכות אשר לו ולזה לא יחוש אז אם יקח
 בהמתו או כליו אע"פ שלא יקבל עליו שמירתו הנה
 אם הוא שכיר לבעלים בא בענין זאת השאלה בעבור
 שכרו ואם אינו שכיר הולך אל מקום אחדם
 כי האדם יעשה חסד לחברו לתקות גמול ולזה הוא
 מבואר שאם היה בעליו עמו הוא פטור מלשלם

שו"ת מהר"י מברונא סימן קנח

וני"ל ישראל מברונא דלא קשיא מיד, דהרי הפשט
 כי בעליו של חפץ במלאכתו של שומר, נמצא בעל
 החפץ עבדו של שומר, לכן השומר פטור, ואינו צריך
 לשלם לעבדו כלום.

באור על ספר המצוות לרס"ג (הרב פערלא) מנין

שישים וחמש הפרשיות פרשה כג בד כה

משפטים)

אם בעליו עמו לא ישלם... נראה דטעם ששאלה בבעלים פטור, אף אם הוא עושה במלאכה אחרת ואינו אצל פרתו ואינו במלאכתו רק בשעת שאלה, לא בשעת אונסין... נראה דלמאן דאמר שוכר פטור על גניבה ואבידה (שם פ, ב) פשוט, דאם הבעלים שכוור עמו במלאכתו בשעת שאלה, אמרינן שלכן השאלו פרתו עבור מה ששכרו למלאכתו, והוי כמו שוכר שנותן לו בשאלה עבור השכר שקבל מידו. ואם היה שאל למלאכתו, אמרינן דאין דרך אדם להשאל עצמו ואת פרתו בחנם, דמילתא כי האי לא עבדי אינשי, אם לא דאיכא ליה טיבותא והנאה מרובה מהשואל אשר בשביל זה השאל עצמו למלאכה ואת פרתו, והוי כשוכר.

וסברא כזו תמצא בפרק בני העיר (מגילה כו, ב) דפקע קדושת בית הכנסת אם יהיב במתנה, 'דאי לא דהוה ליה הנאה מיניה לא הוי יהיב ליה, והוה ליה מתנה כזביני' (עכ"ל הגמרא). ולכן אמר "אם בעליו עמו לא ישלם", כמו שכתבתי, "אם שכיר הוא" פירוש הבעלים שכיר, "בא בשכרו", פירוש, הדבר השואל בא בשביל השכר שיש לו מהשואל, והוי ליה רק כשוכר ופטור על השבירה והשבוייה. וכן על גניבה ואבידה למאן דאמר כשומר חנם דמי. ואם כי אינו טעם מספיק למאן דפטור פשיעה בבעלים, מכל מקום בכתוב הוא ביאור נכון ודו"ק.

רש"י הירש שמות פרק כב פסוק יג (פרשת

משפטים)

דין זה אמור בפירוש לגבי השואל, אך למדו אותו (שם) לגבי כל ארבעת השומרים. והנה, בין כל דיני המשפט האזרחי של התורה - דין זה הוא הרחוק ביותר מן הדעת, מבחינת הבנת טעמו ושורשו; שהרי לכאורה, אם נבאר את הפסוק לפי פשוטו, לא יימצא בכל התורה כולה ניגוד יותר גדול בין מה שנראה כמשמעות הפסוק - לבין מה שמקובל בידנו כהלכה פסוקה. אין פשוט יותר מלפרש את "בעליו אין - עמו" ואת "אם - בעליו עמו" - כך: אם בעליו אינו נוכח בשעת התאונה - השואל חייב, ואם בעליו נוכח בשעת התאונה - השואל פטור! אך לא זאת ההלכה, אלא: אם אדם שואל דבר, או שוכרו או מקבלו לידו לשמירה, ממי שהוא שואל או שכור לו לעשות מלאכתו ("עמו במלאכה") - הרי שהוא פטור מכל חובת תשלום! היאך אפשר להסביר דין זה?...

ברם, אם נתבונן בעניין מקרוב, יחזור לנו שאם נפרש את המקרא כפשוטו, יתקבל פירוש שהוא כה מנוגד לשכל הפשוט, עד שלא ייתכן שזאת משמעות הכתוב. לפי פשוטו של מקרא יהיה השואל חייב - רק אם בעל הבהמה לא היה נוכח בשעת התאונה שקרתה לבהמתו. היו הבעלים בעצמם נוכחים בשעת התאונה, והיו יכולים להשגיח בעצמם על רכושם, כדברי בעל חות יאיר, - יהיה השואל פטור. והנה, ראשית כל, אם אדם נותן לחברו את רכושו על מנת שישמור עליו, הרי שבכך הוא מסיר מעליו את השמירה; השמירה אינה מוטלת אלא על השומר לבדו, ואין כל יסוד חוקי להנחה, שבנוכחות הבעלים חייב השומר בשמירה פחותה, ואחריותו קטנה יותר מאשר בהעדרותם של הבעלים.

אך בלאו הכי יש לשים לב לעובדה שהכתוב מדבר ב"שבירה ומתה", דהיינו דווקא בתאונות שאין בכוח בשר ודם למנוע אותן, והרי הן בכלל אונסין גמורין, שלגביהם ענין נוכחותם או העדרותם של הבעלים, או של כל אדם אחר, אינו מעלה ואינו מוריד אף במשהו! לא ייתכן אפוא שכוונת התורה לומר: אם מתה הבהמה בדרך הטבע בנוכחות הבעלים - יהיה השומר פטור, ואם מתה הבהמה בדרך הטבע בהעדרותם של הבעלים - יהיה השומר חייב. דבר זה אין הדעת סובלתו בשום פנים, ולא ייתכן שזוהי כוונת התורה.

אמנם הושמעה דעה כזאת כסברתו של רב המנונא, אך היא נדחתה לחלוטין (עי' בבא - מציעא צה ע"ב). אכן אם אמנם חל דין "בעליו עמו" על כל השומרים, הרי שאנחנו מבינים, מדוע דיבר בו הכתוב תחילה לגבי השואל, שכן פירש הכתוב בחיוב השואל ב"שבירה ומתה", דהיינו אפילו באונסין גמורין, ומשום כך נאמר בו דין "בעליו אין - עמו" - כדי להוציא מליבנו אותו פירוש מוטעה, שהרי לא יעלה על הדעת לייחסו אל ענין נוכחות הבעל בשעת התאונה. ונראה שמטעם זה לא נזכר כאן המקרה של "נשבה" (שנזכר בפסוק ט), שכן אפשר לחשוב על דרכי התגוננות מפני שוד מזוין, ולכן אין לו תכונה כה מוחלטת של אונס גמור.

לא נשאר לנו אפוא אלא לפרש את הכתוב על - פי ההלכה, ולפי דברי רב אשי: "וכי ישאל איש מעם רעהו, ולא רעהו (עצמו) עמו" (שם צו ע"א). תנאי זה, המרומז כבר בתיבת "מעם", מפורש ביתר בירור על ידי "בעליו אין - עמו": בעל הנכס השואל - אינו שואל בעצמו לשואל להנאתו. אף אפשר ש"בעליו אין - עמו", וכן "אם - בעליו עמו", הם כעין מושא ל"וכי - ישאל", הווה אומר: אם ישאל איש מעם רעהו דבר - אך לא את בעליו וכו'; ממש כלשון המשנה (בבא - מציעא צד ע"א): "השואל את הפרה ושאל בעליה עמה וכו'". מכל מקום שרירה וקיימת ההלכה, שאם בעל הפקדון עומד ביחסי עבודה אישיים כלשהם עם השומר בשעת מסירת הפקדון, אין השומר חייב אף באחד מן התשלומים המוטלים על השומרים - אפילו לא במקרה של פשיעה ("פשיעה בבעלים").

עתה אין עלינו אלא לנסות לרדת לעומקם של טעמי ההלכה המיוחדת הזאת. אפשר שהשיקולים הבאים עשויים במידת מה להאיר את עינינו בפרשה זו.

אם נתבונן בחיובי ארבעת השומרים, נמצא שמצד אחד גודל החיובים אינו עומד ביחס שווה לערך ההנאה שהשומר מפיק תמורת התחייבותו;

ומאידך - כל החיובים האלה לא חייבתם התורה אלא בדיני השומרים. נשווה את שיעור שכרו הרגיל של שומר שכר - כנגד שווי של הפקדון שעליו לשלם במקרים מסוימים; את ערך ההנאה שהשואל מפיק מבהמה ששאל אותה חנם ליום אחד - כנגד התחייבותו לשלם את דמי הבהמה, אפילו מתה מיתה טבעית בבית השואל; את חיובו של שומר שכר לשלם את הפקדון - אפילו נגנב בשעת לילה ממקום השמור שמירה מעולה וכו'. ומאידך - אפילו על פשיעה אין אדם חייב בדיני אדם, אלא אם כן הוא מארבעה השומרים, ועליו רק לצאת ידי שמים. כל הנזקים, שעליהם מדובר כאן, אינם תוצאות של מעשי חבלה, אלא הם "גרמא" בלבד, ומן התורה גרמא בנזקין פטור, כגון "הפורץ גדר בפני בהמת חברו - פטור מדיני אדם (ורק חייב על הנזק שגרם במישרין על - ידי סתירת הכותל) וחייב בדיני שמים" (בבא - קמא נה ע"ב).

אור החיים שמות פרק כב פסוק יד (פרשת משפטים)

(יד) אם בעליו עמו וגוי. יש לנו לדון במשפט זה האם נשפטה בדין זה לעולם הבא כשיבוא בעל הפקדון הוא אדון העולם אשר הפקיד הנפש ביד האדם לשמור דכתיב (דברים ד ט) ושמור נפשך מאד כשיבא לתבוע פקדונו מכל א' ונמצא נגנב או נשבר או נשבה או מת כי כל בחינת אלו ישנם מצויות בעוברי עבירה יש מי שנפשו נגנבת ממנו במקרה לא טהור ויש שהוא מזיד בעבירה ואבר מאברי הנשמה המיוחד כנגד המצוה שעבר עליה הוא נפגם ולפעמים בעשות עון מהכריתות ומיתות בית דין גורם מיתה לנפש כאומרו (בראשית יז) ונכרתה הנפש ולפעמים יגרום לה שביה על דרך אומרים (זהר ח"ב צ"ה ב) הנפשות העשוקות וגוי' ובעמוד בעל הפקדון ויטעון טענה הנשמעת תן לי הנפש כמו שנתתה לך כאומרו (קהלת י"ב) והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה ודרשו ז"ל (שבת קנ"ב ב) תנה לו כמו שנתנה לך האם יכולין הנפקדים ליפטר בטענת בעליו עמו, כי אמרו ז"ל (ב"מ צ"ז א) אפילו אמר לו השקיני מים ושאל ממנו חפצו הרי זה שאלה בבעלים והוא הדין כל השומרים, והן האדון קדם לזון ולכלכל מיום היות האדם והוא הנופח באף האדם נשמת חיים ומתעסק בצורכי אדם מלבד אשר יעשה לכללות העולם מחדש בכל יום מעשה בראשית לזה יקרא בעליו עמו מתחלה ועד סוף והרי שומרי הנפשות פטורים הגם שלא ישיבו הנפש כמו שנתנה: ואומר לנפש אדם אל תבטחי בעושה משפט זה כי לבי סיבות לא יפטר בטענה זו, האחד כי כאן פירש בפירוש שיתחייבו השומרים וכל תנאי שבשמירה קיים וכאומרו בהשוכר את הפועלים (ב"מ צ"ד א) מתנה בעל הפקדון על שומר חנם להיות חייב כשואל והטעם כי כל תנאי שבממון קיים והוא הדין שיכול להתנות המפקיד על השומר שיתחייב הגם שהוא בבעלים ואין זה מתנה על מה שכתוב בתורה בדרך זה כמובן מההיא דאמר שמואל במס' מכות (ג' ב) ע"מ שלא תשטמו שביעית אין שביעית משמטתו, ואמרו ז"ל שהטעם הוא שכל תנאי שבממון קיים ובמציאות שלפנינו כאלו התנה בפירוש על הדבר ממה שקבע עונשין לכל העובר על הפקדים ועוד לו שהוסיף להשביעה על הדבר, ב' יש לך לדעת כי שופטי ארץ לא ישפטו כל החיובים אלא מעט מהרבה וכל המשפטים השופט כל הארץ ישפט בצדק ומי יאמר כי הפושע בנכסי רעהו והוא בבעלים שלא ישפטהו השופט כמו שהוא שופט כמה וכמה שפטורין בדיני אדם וחייבים בדיני שמים וכו' וכמו שפירשתי למעלה בפסוק (כ"א י"ב) מות יומת כי לא לכל מחוייבי מיתה יצו ה' לשופטי ארץ להרוג וכו'. ותמצא כיוצא בזה שצוה ה' כי שומר חנם ושומר שכר ושואל פטורין בהקדשות ואפילו פשעו ואפילו לרמב"ם שחלק לחייב בפשיעה בקרקעות ועבדים נראה מדבריו כי יודה בהקדשות שפטור גם בפשיעה מטעם כי בא המיעוט בכל השומרים, וממנה אתה למד כי לא פטור ומוותר הוא ואדרבה עונשו גדול הוא שזלזל נכסי שמים אלא שלא קבע ה' משפטו לדיני ארץ וסלק דינו לפניו. ויש עוד לאלוה מילין כפי פנימיות התורה ואין כאן מקומן:

מכאן נראה, שבדיני ארבעה השומרים קבעה התורה את מושג ההתחייבות המוגברת, שכל אדם המתקשר עם חברו ביחסי שמירה מקבל על עצמו מסתמא. הן אין אדם נעשה שומר אלא מתוך רצונו החופשי, והתחייבויותיו נובעות מתוך הסכם חופשי והדדי. והרי דיני ארבעה השומרים הם היסוד העיקרי לכל יחסי הגומלין החברתיים - יותר מכל שאר הדינים, וכל יחסי בני אדם, מקטן ועד גדול, אינם אלא יחסי שומרים במשמעות נרחבת. היחסים האלה מושתתים תמיד על עקרון ההדדיות של אימון ושל ביצוע.

והתורה הפליגה כאן בציון חומרת האחריות והחובים, המוטלים על אדם בעל מצפון ובעל תודעת הצדק והיושר - אפילו קיבל על עצמו ללא תמורה ומרצונו החופשי לעשות במלאכת רעהו, כגון שקיבל לידו פקדון כשומר חנם. אחריות זו וחובים אלה הוא קיבל על עצמו מסתמא, ואם רצונו להגביל מראש את מידת התחייבויותיו, רשאי הוא להתנות על כך בשעת קבלתו על ידי הסכם מפורש: "מתנה שומר חנם להיות פטור משבועה והשואל להיות פטור מלשלם וכו'" (בבא - מציעא צד ע"א). אין זה בכלל "מתנה על מה שכתוב בתורה - וכל המתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל", ולא רק משום שכל המתנה וכו' "בדבר שבממון תנאו קיים", אלא משום "דמעיקרא לא שעבד נפשיה" (שם).

והנה אמרה התורה, שאדם שהעמיד את גופו לרשות חברו, ואחר כך גם מסר לידו חפץ לשמירה, - מסתמא לא הטיל עליו אחריות יותר גדולה ביחס לחפץ, ממה שהשומר קיבל על עצמו ביחס אל גופו של המפקיד. למשל: מן הדין אין המעביד חייב לשלם פיצויים לעובד שנפגע בגופו בשעת עבודתו. מכאן שאם קיבל המעביד לידו חפץ לשמירה - מיד אדם העובד אצלו, הרי שמסתמא לא קיבל על עצמו אחריות יותר גדולה עבור החפץ הזה. אדרבה, אחריות רחבה יותר צריך שתיקבע במפורש בשעת מסירת הפקדון.

תפיסה זו מסתברת על - ידי העובדה, שבמקרה אחד ויחיד נשארים חיובי השומרים בתוקפם - אפילו "בבעלים". מקרה זה הוא "שליחות יד", הווה אומר: אם אך שלח השומר את ידו בפקדון על מנת להשתמש בו בדרך בלתי - חוקית, הרי שיצא מכלל שומר ובא לכלל גזלן, וחייב באונסין מכל מקום, שכל "שליחות יד בבעלים חייב" (ע"י בבא - מציעא מא ע"ב, קצות - החושן סי' שמו סעיף א). שליחות יד הריהי פגיעה ישירה בפקדון הנידונה בבית דין - אף מחוץ למסגרת דיני שומרים, ופגיעה זו אינה יכולה להיות כלולה באותם סעיפי האחריות שהשומר מסתמא לא קיבל על עצמו, שהרי דינו כדן אדם המזיק, ואילו פגע בגופו של העובד - היה מתחייב בדין מכל מקום (השווה רא"ש, בבא - מציעא פרק ד סי' כא, לדף נו ע"ב). במקרה חריג זה מצאנו אפוא ראייה לטעם העיקרון של שאילה בבעלים, כפי ששיערו אותו.

ספורנו שמות פרק כב פסוק יד (פרשת משפטים)

(יד) אם בעליו עמו. במלאכתו בשעת שאלה: לא ישלם. שסתם משאיל בקרוב דעת כזה הוא נותן מתנה על דעת שיחזיר, וכיון שלא התנה אינו חייב להחזיר אלא כשהיא נמצאת בעין. שאפילו לדעת האומר שבמתנה על מנת להחזיר חייב באונסין, זהו מטעם שהתנאי של על מנת מבטל את המתנה אם לא יקויים התנאי. אבל בזה שהיא מתנה על דעת להחזיר בלתי תנאי שיבטל המתנה אם לא יחזירנה, הנה כל זמן שהיא בידי המקבל היא שלו אף על פי שלא יחזירנה אחר כך, ולא יתחייב על כל מה שיארע בה אפילו בפשיעה. ובכן באה הקבלה שיהיה פטור כל שומר בבעלים אפילו בפשיעה (בבא מציעא צה א):

אילת השחר שמות פרק כב פסוק יד

(יד) אם בעליו עמו לא ישלם. (זה גזה"כ שבעליו עמו פטר דאין בזה סברא, וע"י ספורנו)